

Жоодарбек уулу Бекзак
ЭЛМИРБЕК ИМАНАЛИЕВ – СҮЙҮҮ ЛИРИКАЛАРЫН ЖАРАТУУНУН ЧЕБЕРИ
Жоодарбек уулу Бекзак
ЭЛЬМИРБЕК ИМАНАЛИЕВ — МАСТЕР СОЗДАНИЯ ЛЮБОВНОЙ ЛИРИКИ
Joodarbek uulu Bekzak
ELMIRBEK IMANALIEV IS A MASTER OF CREATING LOVE LYRICS

Аннотация: Бул макалада Элмирбек Иманалиевдин поэзиясы же анын поэзиясындагы катышкан лирикалык каармандын ой жүгүртүүсү, кыялы, коомго болгон көз карашы, адамдарга жасаган мамилеси, эң башкысы сүйүүнү башка адамдардан айырмаланып түшүнгөнү жана ага өзгөчө урмат көрсөткөндүгү менен акындын поэзиясы өз заманынын эң мыкты делген акындарынын катарын толуктаганынан кабар берет. Биз бул макалабызда Иманалиевдин сүйүү лирикаларына кайрылдык. Акындын тествир курагындагы жазылган ырларында терең философиялык ойлор камтылып, күтүүсүз метафораларды камсыздаган чебердигине күбө болобуз. Негизинен эле акындын поэзия тармагындагы чыгармачылыгын сүйүү-махабат лирикаларысыз элестетүүгө болбойт. Элмирбек Иманалиевдин он беш, он алты жаштарындагы жазылган, адамды түркүн ойго кептеген, тазалыкты, аруулукту баяндаган, терең философияга суугарылган сүйүү лирикаларын окуп отуруп, ошондо эле сүйүүнүн сүрөтүн сөз менен тарткан чебердигине күбө болобуз.

Түйүндүү сөздөр. Элмирбек Иманалиев, акын, поэзия, поэтика, лирика, сүйүү, махабат

Аннотация: В данном статье поэзия Эльмирбека Иманалиева, а точнее лирические герои его поэзии, отражают его мысли, мечты, взгляды на общество, его отношение к людям, а главное, его понимание любви, отличное от других людей, его особое уважение к ней. Это свидетельствует о том, что поэзия поэта принадлежит к числу лучших поэтов своего времени. В этой статье мы обратились к любовной лирике Иманалиева. В стихах, написанных поэтом в юности, мы можем засвидетельствовать его мастерство глубоко философского творчества. Вообще, поэтическое творчество поэта невозможно представить без любовной лирики. Читая любовные лирики Эльмирбека Иманалиева, написанные в пятнадцать, шестнадцать лет, проникнутые глубокой философией, описывающей чистоту, целомудрие, чистоту и чистоту, мы станем свидетелями его мастерства в рисовании словом картины любви.

Ключевые слова. Эльмирбек Иманалиев, поэт, поэзия, поэтика, текст песни, любовь

Abstract. In this article the poetry of Elmirbek Imanaliev, or rather the lyrical heroes of his poetry, reflect his thoughts, dreams, views on society, his attitude towards people, and most importantly, his understanding of love, different from other people, his special respect for it. This indicates that the poet's poetry is one of the best poets of his time. In this article, we turned to Imanaliev's love lyrics. In the poems written in his younger years, we become witnesses of the poet's mastery in creating unexpected metaphors containing deep philosophical thoughts. In general, the poet's poetic work cannot be imagined without love lyrics. Reading the love lyrics of Elmir Imanaliev, written at the age of fifteen, sixteen, imbued with a deep philosophy describing purity, chastity, purity and purity, we will witness his skill in painting a picture of love in words.

Key words. Elmirbek Imanaliev, poet, poetry, poetics, lyrics of the song, love

Чындыгында Элмирбек Иманалиевдин сүйүү лирикалары башка акындардын ырларынан бир топ айырмаланып турат. Ошондой эле акындын сүйүү лирикаларына болгон мамилеси дагы өзгөчө экендигин, ырларындагы көркөм сөз каражаттарынын, ар кандай көркөмдүү салыштыруулардын колдонулуу чеберчилигинен байкоого болот.

Акынды улуу өнөргө багыттаган чыйыр жол дагы сүйүүдөн башталган. Алгач классташ кыздарына арнап ашыктык ырларын жазып баштап, кийин чыныгы кайталангыс, улуу талант катары калыптанды.

Элмирбек Иманалиевдин он беш, он алты жаштарындагы жазылган, адамды түркүн ойго кептеген, тазалыкты, аруулукту баяндаган, терең философияга сугарылган сүйүү лирикаларын окуп отуруп, ошондо эле сүйүүнүн сүрөтүн сөз менен тарткан чебердигине күбө болубуз. Акындын болгону он алты жашында жазылган “Чымындарга” деп аталган ырын карап көрөлү.

*Бар болгону бир үшкүрүк ырым бар,
Жатам жалгыз чарчап калып сүйүүмдөн.
Учуп – конуп жем издешет чымындар,
Куса соруп, кумсарган боз жүзүмдөн.
Балким чымын конуп жатат ошондон,
Баштагыдай жүз жок азыр албырган.
Өлүк эмес, бирок денем бозоргон
Жарат алып жаткан кези тагдырдан.
Жолугарбыз-жолугарбыз, балким калдык жолукпай.
Кайгырбаста-кубанбаста күндөмүн
Тирүү жанды чымындарга тоорутпай,
Кучагына катаар келсе сүйгөнүм.
Келбей койсо анда дагы айла жок,
Сүйүп туруп, сүрсүп жатсам пайда жок.
Сүйүүнүн кең талаасына кетемин.
Жетем дагы, атыңды атап жан берем.
Сенсиз кантип бул жалганга батмакмын,
Чымындар да учуп келмек шаң менен.
Анда аларга, мындай бир сөз айтмакмын:
“Денем алсыз, бердим бермек жанымды,
Эркин учуп, эркин конуп тойгула.
Бир сураныч шарап кылсаң канымды,
Сүйүү үчүн тост көтөрүп койгула*

Автор, ырда перифразалаштырып сөздөрдү колдонуу менен (кумсарган, сүрсүп, бул жалганга) лирикалык каармандын ал-абалын ары кеңири, ары көркөмдүү сүрөттөгөн. Себеби; “кумсарган” деген сөздү “сумсайган”, “сүрсүп” дегенди “какчыйып”, “бул жалганга” деген жерин “бул дүйнөгө” же “жер бетине” деген сыяктуу сөздөр менен алмаштырып жазылса, анда лирикалык каармандын айтайын деген оюу, берейин деген идеясы максатына жетпей, окурмандын дагы эмоциясын козгоочу касиетинен ажырап калмак. Ошондой эле чыгармада бирин-экин гипербола дагы катышкан. Троптун бул түрү көбүнчө эпикалык чыгармаларда кеңири катышкандыктан поэзия жанрындагы чыгармада троптун бул түрүн колдонуу көптүн колунан келе бербеген иш.

Ал эми, ырдын алгачкы саптарында метонимиялык сөз катышып, бүтүндөй чыгарманын табиятынан бир гана сөз кабар берет. Акын “үшкүрүк” деген сөздү метонимиялаштырып колдонуу менен чыгарма да баштан-аяк лирикалык каармандын өкүтү менен коштоолорунан жана сентименталдык маанайдагы чыгарма экендигинен кабар берет.

Ырдын өзүндө сүйүүдөн жапа чеккен лирикалык каармандын баяндоосундагы окуя сүрөттөлөт. Окуяда автор сүйүүдөн запкы жеген лирикалык каармандын керек болсо чымындан дагы корунуп отурганын кеңири баяндайт. Ошондой эле, не бир укмуш салыштыруулардын жардамы менен лирикалык каармандын образын жогорку чеберчилик менен ачып бере алган. Балким, бул ырга автор обон чыгарганда Элмирбектин ариясына айланган обондордун бири болмок.

Акындын бул жаатта ары ийгиликтүү, ары көркөмдүү, окурмандардын жүрөгүнөн орун алган ырларынын бири “Аруузатым”. Учурунда ырдын кимге арналып, кандай жаралганы дагы көпчүлүктүн бүйүрүн кызыткан талкууларга жем таштап жүрдү. Акындын

жубайы жана досу төкмө акын Шекербек Адылов ырдын жаралуу тарыхы боюнча окшош жана бирин-бири толуктаган гана версияны айтышат. Жубайы Нурзат Абдырашитованын маектеринин биринде журналисттин төмөндөгү суроосуна мындайча жооп берген жайы бар:

— Элмирбек Иманалиевдин "Аруузатым" деген ыры бар эмеспи. Ошол ырын сизге арнап чыгарган деп уккандай болдум эле?

— Жок, бул ыр мага арналган эмес. "Аруузатым" чыккан кезде Элмирбек менен жаңы эле таанышкам. Бул чыгарманы токтогулдук кызга арнап чыгарганын мага өзү айтып берген. Ал кызды көргөн жокмун, бирок Элмирбектин айтуусу боюнча ал өзүнөн бир топ жаш кичүү болчу, троллейбустан таанышыптыр. Жолдошум экөөбүз башында тааныш катары сүйлөшүп жүрдүк да. Ошол учурда Элмирбек мага бул кыз тууралуу көп айтып калчу, жакшы көрсө керек. Ал тургай Элмирбектин атынан анын ата-энесине токтогулдук байкелер да барып колун сураганын уккам. Бирок ал макул болгон-болбогонун так билбейм. [1]

*Бирде чуркап, бирде калып жөрмөлөп,
Билинбестен кайран жаштык өйдөлөп,
Баратканда балбылдаган от көрдүм...
Бакыт менден алыс эмес өңдөнөт.*

Автор ырдын башында өзү айтып тургандай эле тагдырдын ташы бирде өйдө болуп, бирде ылдый түшүп, жашы дагы өрдү карай бет алып калган мезгилде жогоруда ырдын тарыхында айтып өткөн троллейбустагы студент кыз жолуккан. Автор ал кызды же лирикалык каарманын иңир тартып турган жерге жарыгын тийгизген, балбылдаган отко салыштырып, жөө тумандын ичинде, караңгы кирип, тунгуюкта калып кеткен мезгилде мерчемдүү жерден белги берген маяк сыяктуу (бактылуулуктун маягына) нерсеге салыштырып өтүп, бакыттын анчалык алыс эмес жерде турганын айтса кийинки куплеттеринде лирикалык каарманын аруулуктун белгиси катарында карайт.

Бул ыр тууралуу Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясынын аспиранты Нурзада Кубанычбекова эжеке өз изилдөөсүндө мындай дейт: “Анткени, анын ар бир сабында аруулуктун учкуну чачырап турат. Чындыгында акын аруу-таза сезимди “Аруузатым” ыры аркылуу кеңири ачып берген”. [2]

Ошондой эле бул макалада Элмирбек Иманалиевдин айрыкча сүйүү ырларында “аруу” сөзүн көп колдонгондугун баса белгилөө менен автор өзүнүн жан дүйнөсүндө аруу-таза деп билген нерселердин баарын “Аруузатым” ырына сыйдыра алган деген ойду дагы камтып кеткен.

*Аруузатым, ай чырайым, аппагым!
Сени көрүп аруулана баштадым.
Карегинде жүргөн экен катылып,
Качанкы бир мен жоготкон асманым.*

Ал эми ырдын экинчи куплетинде лирикалык каарманды: “Аруузатым, ай чырайым, аппагым” – деп тазалыктын бир башкача, көркөмдүү салыштыруулары менен атап өтөт. Ошондой эле биринчи куплетте автор каарманды бактылуулуктун маягы катарында караган болсо, экинчи куплетте: “Сени көрүп аруулана баштадым” – бул сапта “аруулана” деген метафоранын жардамы менен аруулуктун, тазалыктын символу катары карайт жана ал каармандын өзү менен кошо өзгөнү дагы тазарта ала турган башкача касиетин баса белгилеп өткөн. Дал ушул куплеттин акыркы саптарында: “Карегинде жүргөн экен катылып, качанкы бир мен жоготкон асманым” – “асман” сөзүнүн айланасында ой жүгүрткөн учурда оптимисттик маанайда ойлонгон көпчүлүк адамдын көз алдына көк мелжиген, таза мейкиндиктин элеси тартылбай койбосо керек. Дал ошондой болгон чексиз мейкиндик, аруу-тазалыкты лирикалык каарманынын карегинде катылып турганын, көпчүлүктүн арасынын ал нерсени Элмирбек акын гана байкай алганын, андай таза дүйнөнү, таза адамдар гана сезе алат деген түшүнүктү кыйытып өткөн. Элмирбек Иманалиевдин өзүнүн маектеринин биринде дагы троллейбустун ичинде өзгө адамдардан айырмаланып турган ажарлуу кызды көрүп отуруп жазылганын айтканы бар.

Буга улай эле махабат лирикаларынын оригиналдуу, өзгөчө салыштыруулар жана акындын кайталангыс стилинде жаралган “Сен жанымда болгондо” аталышындагы көлөмдүү ой толгоолондон камтылган ырын карап көрөлү.

*Сен жанымда болгондо –
айлангансыйм бүт дүйнөлүк борборго.
Сен жанымда жок кезде –
бата берем оор санаа, ойлорго
Кандай болмок? Карааныңды жоктоппой,
Сен экөөбүз бир денеде болгондо:
Айрылышпай бирибизден бирибиз;
Тең ачылып, тең жумулуп көзүбүз;
Сүйлөгөндө бирдей чыгып сөзүбүз;
Бөксөргөндө бир бөксөрүп,
Толгон кезде бирдей толуп көөнүбүз;
Бир ооз менен суу ичип;
Бир мурундан дем алып;
Экөөбүздө согуп турса бир жүрөк;
Бирдей үмүт, бирдей арман, бир тилек;
Ошондо да сени издеп,
Элесиңди сагынып,
Азап чеге берет белем, ким билет?*

Автор бул ырын дагы “Аруузатым” сыяктуу лирикалык каарман менен автордун ортосундагы байланыштын негизинде иштеп чыккан. Чыгарманын башында автор ашыгын б.а. лирикалык каармандын жанында өзүн бактылуу сезип, терисине батпай толкуп ташыйт жана ал учурун бүт дүйнөнүн борборуна салыштырат. Ал эми, тескерисинче ал жок учурда оор санаага, муң-кайгыга батаарын айтып аны менен бир денеде болгондогу т.а. эки адамдын бир денеде жайгашкан абалы жөнүндө суроо салып, ой жүгүртөт. Ырдагы: “Сен экөөбүз бир денеде болгондо” деген сапты тике мааниде түшүнүп карай турган болсок, медицинада сиам эгиздери т.а. бир денеде биригип жайгашкан тубаса деген түшүнүктү берет. Албетте, автор бул сапты өтмө мааниде колдонду жана сөздүн төркүнү лирикалык каармандардын бирге болуу туурасындагы оюу айтылып тургандыгын түшүнсөк болот. Ал эми, автор ырда бир денеде болгондогу бир нече артыкчылыктарды атап өтүү менен:

*“Ошондо да сени издеп,
Элесиңди сагынып,*

Азап чеге берет белем, ким билет?” – деп бирге болгондо дагы ал адамды сагынып, издеп, кусаланаарын айтуу менен сүйүүнү адамдын акылы жеткис, бийик фантазияда, терең философияга суугарылган ой толгоолору менен болуп көрбөгөндөй деңгээлде даңазалай алган. Элмирбек Иманалиевдин жогорудагы ырына үндөштүгү даана байкалган дагы бир чыгармасын карап көрөлү:

*Кантип сени унутмакмын?!
Кантип сенден бөлүнөм?!
Сенсиз көпкө жашай албайт көрүнөм.
Орун таапсың, эч ким али баса элек,
Жүрөгүмдүн эң төрүнөн-төрүнөн...*

Акындын анча көлөмдүү эмес бул ырында башка акындардын чыгармалары сыяктуу куру кыйкырык, кургак баяндоолор жок. Бирок, ошого карабай эмоционалдык – экспрессивдүү мааниге ээ. Автордун жөнөкөй сөздөрдүн, көркөмдүү салыштыруулардын жардамы менен жазылган сүйүү тууралуу эң сонун ырларынын бири. Ошол үчүн ар бир окурмандын жүрөгүнө жылуу кирип, эсинде калат. Ал эми ырда лирикалык каармандын поэтикалык романтикасын элестүү берүүнү камсыз кыла алган.

*Кетире албайм башка жолго!
Кетире албайм бөтөн колго!
Кечире албайм андай болсо!
Биздин жолдор бириккен.*

Эч ким бизди түшүрө албас бийиктен.

Ырдын экинчи куплетинде жогорудагыдай эле көркөмдүүлүк менен жазылып, бирок автордун лирикалык каарманга болгон мамилеси бир аз башкача өңүткө бурулат. Биринчи куплетте лирикалык каарманга болгон сагынычы, жакшы көрүүсү, болгондо дагы ага жүрөгүнүн төрүнөн орун бергендигин айтса, кийинки куплетте лирикалык каарман менен бирге болуу тууралуу талаптарын коёт жана экөөнүн жолу бир экендигин айтып, өз сүйүүсүн жеңил-желпи, арзан баа сүйүү эмес бийиктеги турган сүйүү деп сыпаттайт.

Сен экөөбүз табышабыз баары бир,

Биз адамбыз – жүрөгү бир жаны бир.

Кан денемде нур зат болуп жүгүрсүн,

Кабарыңды билдирип кой дагы бир.

Албетте, бул ырды баштан-аяк окуп көрүп автордун лирикалык каарманга болгон сагынычын, кусалыгын сезип туябыз. Негизинен Элмирбек Иманалевдин айрыкча сүйүү ырлары өзгөчө оригиналдуулукка ээ. Ал эми, сөз кылып жаткан ырдын үчүнчү куплетинде сөз болуп жаткан лирикалык каарман менен бирге болуусун жана аны менен бир денеден, жүрөгү бир адамдар экендигин айтып келип, анын кабарын билдиришин өтүнүү менен денесинде кан жөнөкөй эмес нурлуу затка айланып жүгүрүүсүн баяндап, көркөм салыштыруу менен өз чебердигин көрсөтө алган. Элмирбек Иманалиев сүйүүнүн сүрөтүн сөз менен тарткан акын.

Ошондой эле жан кейиткен зордук - зомбулуктар, кыйноолор, жемкорлуктар, куулук - шумдуктар канчалык ачуу чындык болсо да, алар лирикалык каармандын дилин ошончолук оорутуп турса да, сатирик акын жумшак лиризм менен шөкөттөп, күлкү менен көркөм чагылдырган стилдик - поэтикалык өзгөчөлүгүнө баа берилет.[9]

Колдонулган адабияттар:

1. <http://wikipedia.org>
2. Элмирбек Иманалиев. Аманат. Бишкек 2020-ж.
3. <https://super/kg>
4. <https://www.sputnik.kg>
5. <https://www.ruhesh.kg>
6. Н. К. Кубанычбекова. Элмирбек Иманалиевдин ырларындагы аруулук. КМКТАУнун жарчысы №3(69). Бишкек – 2020-жыл. 410-бет.
7. М. Борбугулов. Адабият теориясы. Бишкек 1991-ж.
8. Кадырова, А. Б. Сарногоевдин юмордук-сатиралык ырларынын стилдик-поэтикалык өзгөчөлүктөрү / А. Кадырова // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2023. – No. 4(58). – P. 130-135. – EDN WJBJQX.
9. Абдывасиева, З. Кыргыз элдик макал лакаптардын тарбиялык мааниси / З. Абдывасиева, А. М. Эргешева // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2023. – No. 1(54). – P. 29-33. – EDN EEIBNS.
10. Тойчубекова, Г. Ж. Жаштардын ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү / Г. Ж. Тойчубекова // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2021. – No. 4(49). – P. 208-213. – EDN MQDANU.